

Norra Strö kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Åsa Eriksson Green 2022-09-01

Omslagsbild: Flygbild över Norra Strö kyrka från nordost, år 2015. Fotograf: Pär-Martin Hedberg, HioPhoto. Bildrättigheter: Lunds stift.

Norra Strö kyrka från sydost.

Norra Strö kyrka

Araslövs församling, Villands och Gärds kontrakt, Lunds stift, Norra Strö socken, fastighet Strö 38:1, Kristianstad kommun, Skåne län och landskap

Beskrivning och historik

Kyrkomiljö

Norra Strö socken ligger i övergången mellan slättlandskap och skogsbygd, i det som kallas risbygd, i nordöstra Skåne. Landskapet är öppet och förhållandevis flackt med rationellt brukade åkrar, här och var med insprängda steniga och mer karga betesmarker. Strö gård och andra närliggande gods bidrar till ett typiskt herrgårdslandskap där raka linjer och allésystem är viktiga delar. Äldsta skriftliga belägg för kyrkbyn Strö är från år 1124, då det skrevs *Stroy. Norra* tillkom i slutet av 1880-talet för att särskilja den från andra byar med namnet Strö. Förekomsten av registrerade fornlämningar i närheten av kyrkbyn är låg, i synnerhet i jämförelse med trakterna österut mellan Bjärlöv och Färlöv. I byn finns en möjlig boplats registrerad och i omgivningarna enstaka gravar samt förekomst av hållristningar i form av skålgropar.

Strö gård var under medeltiden ett kloster gods som tillhörde dominikanklostret i Roskilde. Efter reformationen övergick gården till olika danska adelsätter som förläning från danska kungahuset, en tradition som upprätthölls av svenska kungahuset efter freden i Roskilde. I Norra Strö har kyrkan alltid legat under kronan och ingen patronatsrätt har förekommit. Godsets olika ägare har trots det lämnat sina avtryck i kyrkan exempelvis i form av påkostade begravningsvapen - epitafier - över medlemmar ur familjer som Lybecker och Rålamb. Makarna Johan Taube och Olive Skram skänkte år 1601 altare, altaruppsats och predikstol till kyrkan.

Kyrkobyggnad

De senaste rönen kring kyrkans äldsta historia visar att den ursprungligen murades av fint huggna kvadrar av sandkalksten med närapå obefintliga fogar. Detta var en arbetskrävande byggnadsteknik som krävde stor yrkesskicklighet vilket tyder på att stora resurser lades på byggnaden. Nyligen utförda dendrokronologiska undersökningar från kyrkans taklag indikerar att kyrkan sannolikt byggdes under sent 1100-tal med rakslutet kor och ett något bredare långhus. Den halvrunda absiden tillkom sekundärt, men före en våldsamt brand som lämnade flera spår i kyrkan. Efter branden fick kyrkan ett nytt tak. Timret till det nya taklaget, har daterats till mellan 1228 och 1240 vilket sannolikt innebär att branden skedde kring 1230. Absiden har efter branden försetts med kalkmålningar som konsthistoriskt har daterats till tiden mellan 1250 och 1300. I samband med det nya taklaget fick kyrkan ett plant innertak, vilket spikhål på bindbjälkarnas undersidor vittnar om. Kor och långhus valvslogs under 1400-talet och målades kring 1470 av Vittskövlegruppen. I slutet av 1500-talet byggdes ett vapenhus vid långhusets sydport.

År 1601 förnyades kyrkans inredning med altare, altaruppsats och predikstol, samtliga i Christian IV renässansstil. Bänkar har funnits i kyrkan sedan åtminstone 1645 men det är inte klarlagt i vilken omfattning. 1732 genomgick kyrkan en större inre renovering då nya trägolv och sluten bänkinredning tillkom. Från 1760-talet finns en förteckning över sittplatserna i kyrkan där det framgår att de två främre bänkarna var reserverade för Strö gård och att platserna i övrigt lottades. En avdelning på läktaren var avsedd för drängar som skulle sitta i samma ordning som husbönderna gjorde nere i kyrkan. Om barnens plats finns följande skrivet ”*Alla barn af bägge kön som är till den ålder komne att de kunna och böra gå till gudstjänst ehvad de första gången begått Herrens heliga nattvard eller ej, skola hafva sin plats i choret på de vid klockarestolan till den ändan uppslagne säthen, så väl som på den lilla pallen omkring altareskranken på det att de så mycket bättre, må kunna uppmuntras, till att bedja, sjunga och med andakt avhöra det predikade ordet*”. År 1830 anges att bänkarna var av ek med målade bänknummer och bynamn.

År 1837 byggdes västtornet och en sakristia uppfördes mot korets norra sida. Tornet gjorde en fristående klockstapel öster om kyrkan överflödig och den revs samma år. Virket från klockstapeln, dendrokronologiskt daterat till 1480-talet, är till stora delar återanvänt i tornets nya klockbock. I samband med tornbygget sattes kyrkans norra och södra ingångar igen och det södra vapenhuset revs. Kyrkans huvudentré förlades istället till tornet. Kyrkans fönster förstörades och bänkinredningen byggdes om.

Under 1890-talet renoverades kyrkan invändigt och försågs med tidsenliga, dekorativa väggmålningar och bänkarna laserades och fernissades.

År 1948 uppfördes ett bårhus vid långhusets norra sida. I kyrkorummet togs 1800-talets dekorationsmålningar bort när de medeltida kalkmålningarna frilades. Orgelläktaren försågs med underbyggnader och ett vindfång skapades innanför västporten.

Exteriör

Kyrkan utgörs av långhus med ett smalare och lägre kor, halvrund absid, sakristia och bårhus i norr samt ett västtorn. Tornet har murar av gråsten medan kyrkan i övrigt är murad i noggrant huggna kvadrar av kalksandsten. Långhus, kor och absid har oputsade fasader till skillnad från torn, sakristia och bårhus vars fasader är putsade med en grov spritputs. Dessa byggnadsdelar har också murade och slätputsade, profilerade takgesims. Tornet har dessutom slätputsade hörnkedjor. Absiden har en låg, skråkantad sockel av sten. De putsade byggnadsdelarna har en låg, något utskjutande putsad sockel. Samtliga tak, undantaget torntaket, är sadeltak täckta med enkelfalsad och rödmålad plåt. Tornet kröns av en plåtklädd och rödmålad lanternin. Inklädnaden följer en klassicistisk uppbyggnad med väggfält och hörnkedjor samt en rikt profilerad takgesims. Rundbågiga öppningar med dubbla dörrar och krönande, halvrunda överljus finns i samtliga väderstreck. Tornet kröns av ett förgyllt klot och kors.

Huvudentrén till kyrkan, belägen i västtornet, har en stickbågeformad muröppning, med dubbla dörrblad i brun kulör och ett ovalt, spröjsat överljus. Ovanför dörren sitter en stenplatta med texten *Bygd under Carl XIV Johans regering 1837*. Bårhuset har ingång från

Norra Strö kyrka från nordost.

väster, med en uppgång till kyrkans vind på östra fasaden. Båda dörrarna är moderna med stående, brunmålade paneler. Ingången till sakristian finns på östra sidan, även denna dörr är sentida, med ett rombformat fönster i övre delen.

Kyrkans fönster är huvudsakligen rundbågiga och blyspröjsade, lätt indragna från fasaden. Fönsterbänkarna är av sten. Tornet har runda fönster i nivå med första tornvåningen. Klockvåningen har rundbågiga ljudöppningar med dubbla luckor åt samtliga väderstreck. Sakristians fönster är rakslutna och sitter i liv med fasaden. På långhusets södra respektive norra fasad, ungefär vid platsen för de västra fönstren, finns spår i murverket av äldre nord- och sydportaler. I korgaveln är delar av takfotens och en del av nockens träkonstruktion synliga. På absidens östra sida finns spår efter ett rundbågigt fönster.

Interiör

Kyrkans huvudingång är belägen på tornets västra sida. Innanför porten finns en liten entréhall med golv av kalksten och ljusst målade väggar. Fanérklädda dörrar leder till elcentral och kapprum i norr samt till orgelläktaren i söder. Dubbla fanérklädda svängdörrar leder in i kyrkorummet.

Långhuset upptas till största delen av bänkinredning med predikstol i sydost. Mot norra sidan av triumfbågen är dopfont med baldakin placerad och mitt i koret finns altarpupp-satsen med altarring. På norra väggen kring öppningen mot sakristian sitter tre begravningsvapen. Långhuset täcks av två bemålade stjärnvalv. I väster täcks tornbottenrummet av ett vitkalkat dito. Valven vilar på knippepelare med profilerade överdelar.

Utblick från orgelläktaren i väster över långhus och kor.

Gördel- och sköldbågar mellan valven och mot ytterväggarna är spetsbågiga. Valvribborna är kvadratiska och något avsmalnande nedtill. Valvkappornas senmedeltida bemålning återger bland annat skapelseberättelsen. Här finns även slingrande blomstermönster och ränder i rött och svart på ribbor, gördel- och sköldbågar. I det östra av långhusets valv skildras Jungfru Marias kyrktagning så som ceremonin kan ha gått till i en samtida skånsk sockenkyrka.

Kyrkans kor täcks av ett kryssvalv och absiden av ett hjälmvalv. I absiden finns fragmentariskt bevarade målningar som daterats till andra hälften av 1200-talet. I långhusets östra hörn, dolda bakom bl.a. predikstolen, finns spår av medeltida sidoaltare. Kyrkorummets väggar utgörs i övrigt av kvadersten, medan fönstersmygar och valvanfang är vitmålade. Hela kyrkan, undantaget vapenhuset, har brädgolv. I långhuset är golvet målat i en gröngrå kulör medan övriga golv är obehandlade.

I västra delen av kyrkorummet finns orgelläktare med läktarunderbyggnad. Under läktarens södra del finns en visningsmonter för kyrkans textilier och under den norra delen en utställning av historiska redskap som använts på kyrkogården. Läktaren vilar på träkolonner med brunmålade kapital. Läktaren domineras av orgelfronten som flankeras av den brunmålade läktarbarriären av trä med ovanliggande järnräcke.

Sakristian har obehandlat trägolv, målade väggar och ett innertak av skivmaterial. Dörarna är klädda med fanér. I rummet finns två större textilskåp och i östra delen finns förråd och wc samt en utgång till kyrkogården.

Kyrkans vind och tornets övre våningar nås via en trappa genom bårhusbyggnaden. Taklaget över såväl kor som långhus är tillverkat i ek och är av medeltida ursprung.

Generellt är timret avverkat mellan 1229 och 1240 men det finns även ett fåtal äldre delar som kan vara återanvända. Takstolarna över långhuset har högben, han- och bindbjälkar, krysslagda saxsparrar och stödben. Mellan långhus och kor respektive kor och absid är gavelväggarna murade med kvadrar. En branddörr av plåt i långhusets västra gavel leder till tornets andra våning. Tornrummet har runda fönster i tre väderstreck, brädgolv och vitkalkade väggar över ett kraftigt gråstensmurverk. Här förvaras en del äldre inventarier. En brant trätrappa längs tornets sydöstra vägg leder till klockvåningen där stor- och lillklocka hänger i en kraftig klockbock av ek. Ljudluckor av stående brädor sitter parvis i djupa smyggar.

Via klockbocken leder en smal trätrappa vidare upp i lanterninen. Dörren till lanterninen är sannolikt en återanvänd predikstolsdörr. Lanterninen har väggar, golv och dörrar av brädor. Över dörrarna som vetter i samtliga väderstreck sitter halvmåneformade, spröjsade överljus. Väggar är fulla av historiskt klotter.

Inredning och inventarier

Altare

Altaret, tillverkat av ek, har en front indelad i tre fält – vart och ett inramat av en rundbåge och kannelerade pilastrar. På altarets framsida står texten *Anno 1601 den IX dag octobris, da bleff dene taffle och predickestol stofferit oc mallit, der, Peder L, Jonhans War K:Wt.* En äldre altarskiva av sten fungerar numera som skrivbord i sakristian. Altare, altaruppsats och predikstol är utförda i Christian IV renässansstil donerades av Johan Taube och Olive Skram på sätesgården Kålaberga.

Altaruppsats

Altaruppsatsen, tillverkad i ek år 1601, har rika, dekorativa och snidade detaljer. Tavlans mittparti består ett textfält med nattvardens instiftelseord från tidens danska bibel. Texten är förgylld och flankeras av två kolonner som bär uppsatsens övre del, med det danska riksvapnet i mitten. Hela uppsatsen vilar på en utkragande sockel med dekorativa, stilmässigt återhållsamma broskverk längs sidorna. I sockelns mittparti finns de båda donatorernas vapensköldar målade. På altaruppsatsens baksida står skrivet ”1767 då magister Mich. Norling Comminister uti Färlöf och Strö församling blef altaretaflan tillflyttat och sachristian inrättat.”

Altarring

Nuvarande altarring har flera föregångare, varav en samtida med nuvarande altaruppsats och predikstol. Befintlig altarring, tillverkad av ek 1892, har svarvade balusterdockor med överliggare. Knäfallet är klätt i ljus skinn.

I långhusets östra valv skildras Jungfru Maria kyrktagning som har bedömts bära likheter med hur ritualen faktiskt utfördes i Skåne vid tiden; Maria har sällskap av en stor grupp kvinnor. Utanför kyrkan möter de prästen som bär på ett tånt ljus, och en korgosse som bär på vigvatten. Kalkmålningen tillskrivs Vitskövlegruppen och målades på 1470-talet.

Predikstol

Predikstolen som är tillverkad i ek och målad 1601, skänktes 1592 till kyrkan. Korgen är firsidig och rikt utsmyckad med polykromt bemålade sniderier. På varje sida är apostlarna återgivna inom rundbågiga ramar, undantaget en sida där Jesus stiger upp ur graven med segerfanan i form av Dannebrogen i sin hand. Korgens hörn markeras av karyatider. En fris med änglahuvuden och festonger löper längs det nedre listverket, som också har ett textfält med förgylld text. Korgen är avrundad nedtill. Ett bakstycke med två spegelfyllningar kopplar samman predikstolen med baldakinen. Baldakinens sidor utgörs av ett profilerat listverk, krönt av fialer och kartuscher. På undersidan är en förgylld duva nedpendlad. Baldakinen kompletterades med träsniderier 1894. En senare tillkommen trappa löper från koret till predikstolen.

Dopfont

Kyrkans dopfont har daterats till mitten av 1200-talet. Cuppan i granit är helt slät och saknar uttömningshål, foten förefaller vara sekundär i form av ett upp-och-nedvänt tärningskapital i sandsten. Båda delarna bär spår av bemålning.

Bänkinredning

Kyrkans öppna bänkinredning, fördelad i ett nordligt och ett sydligt kvarter, upptar större delen av långhuset. Bänkgavlarna är öppna och tillverkade av ek, bänksitsar och ryggstöd är målade i brun oljefärg. Delar av inredningen kan härröra från 1600-talet. Idag finns åtminstone fyra olika varianter på bänkgavlar i renässansstil i kyrkan vilka skiljer sig åt i detaljeringsgrad och utsmyckning. Av arkivhandlingar vet vi att bänkinredningen kompletterats vid ett flertal tillfällen, 1732 tillkom exempelvis 50 nya bänkar med gångjärn och skjutlås.

Orgel

Orgelfasaden från 1867 är tillverkad i nygotisk stil med fialer och listverk upptill. Orgeln byggdes samma år av Lundahl & Olsen i Malmö. En ny orgel, tillverkad av Mårtenssons Orgelfabrik AB i Lund, införskaffades 1970.

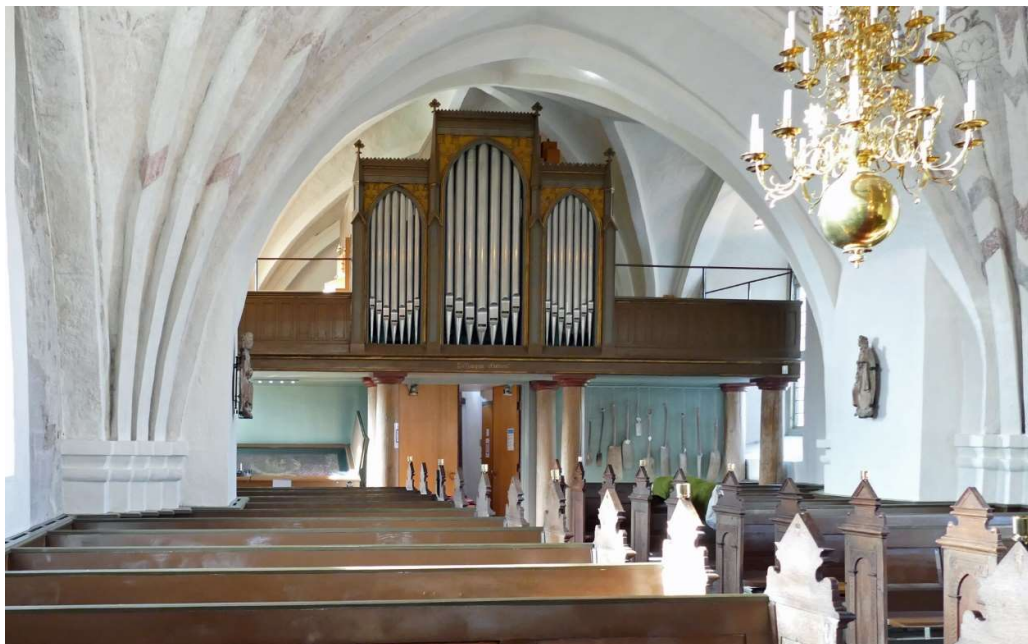
Klockor

Kyrkans storklocka försågs med Carl XI namnskiffer vid omgjutning 1694. Lillklockan är från 1672, omgjuten 1724, och försedd med Fredrik I namnskiffer. Båda klockorna är av malm.

Övrigt

I kyrkan finns flera medeltida träskulpturer. Norr om triumfbågen finns ett polykromt bemålat skåp med en skulptur i ek av S:t Olof i halvrelief. Skulpturen är daterad till senare delen av 1400-talet. Flera skulpturer tillhörande ett medeltida altarskåp tillverkat i slutet av 1400-talet och en så kallad apokalyptisk madonna från tidigt 1500-tal, stående på en månskära, är individuellt monterade mot kyrkans norra och södra ytterväggar.

I kyrkans ägo finns en kommunionkalk i silver. Kalken bär den tyska inskriptionen ”*Herr Oberst Johan Hindrich Lybecker und seine libeste frau Christina Grigsbach gaben mish zu Strö kirchen anno 1666*”, vilken berättar att kalken var en gåva från de dåvarande innehavarna av Strö gård.

Utblick mot orgelläktaren i kyrkorummets västra del.

Kyrkogård

Norra Strö kyrkogård har en långsträckt rektangulär utbredning, där den västra delen är den senast tillkomna. Kyrkogården omges av en mur vars variationer i murningsteknik och materialval speglar olika tillkomsttider. Kring den äldsta delen av kyrkogården finns en trädkrans av lind. Inom kyrkogården finns några solitärträd; blodlönn, benved, syren och magnolia. Huvudingången utgörs av en dubbelgrind av smide, tillkommen på 1870-talet, mellan huggna granitstolpar, flankerad av något lägre enkelgrindar. I kyrkogårdens nordöstra hörn finns en stiglucka av okänd ålder, murad av tegel samt putsad och vitkalkad. Stigluckan har form av en trappstegsportal med tinnarna täckta med enkupigt tegel.

Inom kyrkogården finns spår av ett äldre, grusat gångsystem kvar. På den västra delen är dock alla gångar igensådda med gräs. Området mellan grinden och västporten är av tillgänglighetsskäl hårdgjort med cementplattor med yta av dansk sjösten. Direkt öster om sakristian finns en askgravlund omgiven av en lågt klippt häck. De flesta gravvårdar är placerade direkt i gräset. Enstaka partier av infattningshäckar liksom ett fåtal gravplatser med stenram och grustäckning finns dock kvar.

Karaktärisering

Norra Strö kyrka särskiljer sig från många av områdets andra sockenkyrkor genom sina oputsade murar av naturstenskvader. Byggnadstekniken och materialvalet visar att stora

resurser investeras i byggnaden när den uppfördes under 1100-talet. Det medeltida arvet i byggnaden är välbevarat och finns representerat i murar med spår av medeltida sidoaltare, i taklagen, i kalkmålningarna samt genom inventarier som dopfont och träskulptur. Kyrkans äldsta (bevarade) medeltida kalkmålningar som finns i absiden dateras till mellan 1250 och 1300. Övriga kyrkorummet bemålades under andra hälften av 1400-talet. Målningarna återger bibliska berättelser men ger även ledtrådar om det lokala livet, inte minst genom hur olika berättelser från bibeln återgivits. Kyrkan har således en tydlig medeltida karaktär, kompletterad av tidstypisk altaruppsats och predikstol från tidigt 1600-tal vilket berättar om kungamaktens och högre ståndspersoners inflytande över kyrkan. Såväl den danska som den senare svenska nationstillhörigheten ger sig till känna i föremålets detaljer. Altaruppsats och predikstol är goda representanter för den stil som kallas Christian IV renässans, en stil vanligt förekommande i kyrkorna. 1900-talets förändringar finns också närvarande i form av såväl läktarunderbyggnad som färgsättning.

Att tänka på

- Kyrkans väldokumenterade byggnadshistorik bör spridas så att fler kan ta del av platsens kyrkliga kulturarv.
- Kyrkan, kyrkogårdsmuren med stiglucka och trädkransen är viktiga delar av platsens kulturhistoriska karaktär och struktur med kontinuitet från tidig medeltid.
- Kyrkan bär spår från många tidsperioder både interiört och exteriört. Att värna dessa spår möjliggör fortsatt forskning av efterkommande generationer. Minimera ingrepp i kyrkorummet genom att planera eventuella förändringar långsiktigt.

Skydd

Kyrkor och kyrkogårdar tillkomna före 1940 skyddas som kyrkligt kulturminne, enligt *Kulturmiljölagen 4 kap.* Kyrkan och kyrkogården ligger inom det möjliga fornlämningsområdet för Norra Strö bytomt/gårdstomt enligt karta från 1701–1705. Fornlämningar skyddas enligt *Kulturmiljölagen 2 kap.*

Källor

Underhållsplan för Norra Strö kyrka, Barup & Edström arkitektkontor AB, 2005

Sockenkyrkorna – kulturarv och bebyggelsehistoria, Riksantikvarieämbetet, 2008.

Dahlberg, Marukus (red.) (2015) *Skåne, Landskapets kyrkor*. Riksantikvarieämbetet.

Frid, Ingela, Sjösten, Nils-Åke & Melin, Karl-Magnus (2020). *Norra Strö kyrka: andlig utpost och pionjär i gammal kulturbygd*. [Utgivningsort okänd]: Ingela Frid och Nils-Åke Sjösten.

Melin, Karl-Magnus (2021) *Norra Strö kyrka. Hantverksvetenskaplig och dendrokronologisk analys av taklag och återanvända delar av klockebus*. Delrapport inom projektet Timmermanskonst i Lunds stift.

Skånsk ortnamnsdatabas:

<https://www3.isof.se/beb/SokOrtnamn.aspx>

Riksantikvarieämbetets söktjänst Fornsök: <https://app.raa.se/open/fornsok/lamning/219fc0be-b9d7-42f3-84f7-38460135451a>

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2021-10-08, 2022-02-10

Fältinventering: Kerstin Börjesson, Åsa Eriksson Green

Rapportsammanställning och foto: Kerstin Börjesson och Åsa Eriksson Green

Granskning: Jessica Nilsson

Färdigställd: 2022-09-01

Uppgifter till BBR:

Stomme; murverk – sandstensblandad kalksten, murverk - natursten, granit

Fasadmaterial; puts – stänk- och sprutputs

Fasadkulör; gul, ej utrett

Takform; sadeltak, torntak, tälttak, kägeltak

Taktäckningsmaterial; plåt

Antal våningar; 1

Byggnadsdel; kor - öster, långhus, absid - öster, sakristia – norr, torn – västtorn